

MAREK PRENGEL

„PRANIE PIENIĘDZY” – FORMY I ZAGROŻENIA SPOŁECZNE

Zjawisko zwane w literaturze „praniem pieniędzy” przywołuje na myśl szereg skomplikowanych schematów. Choć odnosi się ono w pełni do czasów nam współczesnych, należy je jednak rozpatrywać w odniesieniu do wyobrażeń tych ludzi, którzy decydują się podjąć działalność przestępczą i korzystać z zawilej sieci: rachunków bankowych, rachunków zagranicznych, piramid finansowych, za pomocą, których można ukryć kapitał lub przemieszczać go z jednego kraju do drugiego, które to działania, tak naprawdę, dają nieograniczone możliwości. Dlatego, aby odpowiednio zapobiegać tego typu działalności, konieczne jest zastosowanie przeciwdziałań złożonych i w pełni skutecznych¹.

Powyższe i podobne zdania, jakie można spotkać w publikacjach amerykańskich, wskazują na złożoność fenomenu prania pieniędzy. Owa złożoność nie pozwala precyzyjnie zdefiniować zjawiska „prania pieniędzy”, pomimo, że wyrażenie zostało szybko uznane przez media i opinię publiczną jako samodzielne pojęcie². W rozważaniach niniejszych użyte będzie w znaczeniu pojedynczego działania (występującego jako tylko część całego procesu prania pieniędzy, a jednocześnie zakończonego na tym częściowym stadium) lub procesu zawierającego wiele pojedynczych działań. Także pewne czyny polegające na obejściu podatku będą często charakteryzowane jako pranie pieniędzy³. Ostatecznie ta nieprecyzyjność pojęcia opiera się na stosunkowo małej liczbie badań nad formami zjawiskowymi tego nowego fenomenu dwudziestego wieku⁴.

I. CZYNY KARALNE POPRZEDZAJĄCE PRANIE PIENIĘDZY (PIERWOTNE/PODSTAWOWE CZYNY KARALNE)

Jako czyny karalne poprzedzające pranie pieniędzy określa się takie czyny karalne, które miały miejsce przed praniem pieniędzy, i które prowadzą do powstania nielegalnych zysków.

¹ U.S. House of Representatives, w: Ackermann J.-B., *Geldwäscherei-Money Laundering, Eine vergleichende Darstellung des Rechts und der Erscheinungsformen in den USA und der Schweiz*, Zürich 1992, s. 3. Podobnie President of the United States of America, President's Commission on Organized Crime, *Hearing and Reports; The Cash Connection, Organized Crime, Financial Institutions, and Money Laundering; Interim Report to the President and the Attorney General*, Washington October 1984, s. 8. Zarówno ta jak i następane prace nie były tłumaczone na język polski, a pojawiające się cytaty podaję we własnym tłumaczeniu.

² Przypadki: Pizza-Connection, Libanon-Connection, Shakarchi oraz BCCI.

³ R. H. Blum, *Offshore Haven Banks, Trusts and Companies, The Business of Crime in the Euromarket*, New York 1984 – jedna z najlepszych publikacji w związku z formami zjawiskowymi międzynarodowego prania pieniędzy i przestępczości podatkowej, porównaj także I. Klippel, *Geldwäscherei*, Wien 1994, s. 10; J.-B. Ackermann, w: Schmid Nikolaus (wydawca), J.-B. Ackermann, G. Arzt, P. Bernasconi, W. de Capitani, *Kommentar, Einziehung-Organisiertes Verbrechen-Geldwäscherei*, tom 1, Zürich 1998, s. 400 - 401.

⁴ Nieliczne monografie pojedynczych pionierów z zakresu form zjawiskowych, przede wszystkim: J.-B. Ackermann, P. Bernasconi, C. Müllera, M. Pietha i K. Schwander-Auckenthalera.

Przy użyciu rozległej definicji roboczej – bez uwzględnienia sytuacji prawnej w poszczególnych państwach – pranie pieniędzy można rozumieć jako czyny poprzedzające wszystkie czyny karalne, które wymagają legalizacji nielegalnych zysków i z punktu widzenia sprawy są sensowne i konieczne⁵. Do tychże czynów zalicza się produkcję i dystrybucję wszystkich dóbr i usług, przez które osiąga się nielegalne zyski. Do nich należą w szczególności⁶:

- a) nielegalna produkcja narkotyków i handel nimi,
- b) inne czyny poprzedzające, takie jak np.: nielegalne gry losowe, loterie; handel ludźmi, sutenerstwo, a także nielegalna imigracja; handel chronionymi gatunkami zwierząt, handel produktami zwierzęcymi jak np. kość słoniowa; handel materiałami radioaktywnymi; handel bronią; przestępczość na szkodę środowiska naturalnego; działalność tzw. półświatka przestępczego rozumiana jako: nielegalnie gry losowe, sutenerstwo, handel ludźmi, handel narkotykami, pornografia (w tym zarówno pornografia z udziałem dzieci jak i pornografia połączona z aktami przemocy, lub pornografia z udziałem zwierząt) etc.; wymuszenia, haracze; podpalenia, mord; szmugiel (jako przestępstwo celne); włamania, kradzieże, rabunki, paserstwo; naruszenia dóbr osobistych (fałszerstwo lub nielegalne ich kopiowanie); przestępczość związana z postępowaniami upadłościowymi, przestępczość związana z wykonywaniem zawodu, jak np. fałszowanie bilansów, oszustwo, sprzeniewierzenie, łapownictwo bierne; przestępstwa gospodarcze, oszustwa ubezpieczeniowe; przestępczość związana z czekami i kartami kredytowymi; oszustwa subwencyjne np. szczególnie, co do subwencji w zakresie rolnictwa w państwach Unii Europejskiej; lichwa kredytowa; czy oszustwa podatkowe oraz ucieczka kapitału przed podatkiem (w drodze przenoszenia siedzib przedsiębiorstw do krajów o niskiej stopie podatkowej).

II. MODELE DZIAŁANIA

Badanie konkretnych przypadków pokazuje, że określone działania mające na celu pranie pieniędzy występują z pewną regularnością. Działania te mogą zostać usystematyzowane i uporządkowane w pewne modele. Poniżej przedstawione modele mają różne zalety w stosunku do przypadkowej klasyfikacji okoliczności poszczególnych działań dążących do prania pieniędzy. Z jednej strony upoważnia do takiego przedstawienia przebadanie dużej, i dlatego: reprezentatywnej, liczby przypadków⁷. Z drugiej stro-

⁵ T. A. Werner, *Wachstumsbranche Geldwäsche, Die Ökonomisierung der Organisierten Kriminalität*, Berlin 1996, s. 19. Nie wszystkie nielegalne zyski podlegają w rzeczywistości procesowi prania (np. relatywnie małe zyski dealerów – jako sprzedających narkotyki – konsumowane na potrzeby życia codziennego lub narkotyki na użytek własny etc.). Część nielegalnie osiągniętych zysków może pozostać w świecie przestępczym i zostać tam skonsumowana np. na nielegalne gry losowe. Jednakże wg danych FATF pierze się około 50 - 70% nielegalnie osiągniętych zysków, P. Duyne, *Geldwäscherei, Umfangsschätzung in Nebelschwaden*; w: Friedrich-Ebert-Stiftung (wyd.), *Geldwäsche, Problemanalyse und Bekämpfungsstrategien, Dokumentation*, Berlin 1994, s. 58.

⁶ Szerzej P. Hoyer, J. Klos, *Regelungen zur Bekämpfung der Geldwäsche und ihre Anwendung in der Praxis*, Bielefeld 1998, s. 5 - 6, a także Werner, op. cit., s. 19 i n. oraz Klipl, op. cit., s. 2 i n.

⁷ Na przykład w przypadku modelu celowego Ackermanna przebadano 184 US-amerykańskich i 66 szwajcarskich przypadków prania pieniędzy, które miały miejsce w latach 1965 - 92, Ackermann, op. cit., s. 5.

ny upoważnia do tego – poprzez uproszczenie już w tym miejscu teoretyczno-systematycznego oddziaływania fenomenu – zrozumienie i interpretacja istniejących szczególnie w Stanach Zjednoczonych oraz w Szwajcarii (których to ustawodawstwa przeciwdziałające temu negatywnemu zjawisku mogą być niewątpliwym wzorem dla rodzimych rozwiązań) generalnie-abstrakcyjnych norm karnych⁸.

1. Modele fazowe (etapowe)

Trzyfazowy model prania pieniędzy⁹

1 faza: placement	2 faza: layering	3 faza: integration
Zamiana gotówki na tzw. pieniądź elektroniczny/plastikowy lub na inne wartości majątkowe przy udziale: <ul style="list-style-type: none"> – banków – przedsiębiorstw ubezpieczeniowych – punktów wymiany walut – kasyn gry etc. 	Zamaskowanie nielegalnego pochodzenia wartości majątkowych poprzez: <ul style="list-style-type: none"> – systemy bankowe w rajach karno-podatkowych (offshore banking)¹⁰ – podziemne systemy bankowe (underground banking) – międzynarodowy transfer pieniędzy – spółki fikcyjne i czynności pozorowane etc. 	Wprowadzenie wypranych pieniędzy do legalnego obiegu gospodarczego przez: <ul style="list-style-type: none"> – przejęcie/udział przedsiębiorstw – inwestycje w nieruchomości – zakup: papierów wartościowych, złota etc.

Żeby określone działania rozpoznać jako działania mające na celu pranie pieniędzy, użyteczne jest opracowanie modelu etapowego. Przykład takiego modelu prezentuje Bernasconi¹¹, w którego to pracach występuje rozróżnienie na pranie pieniędzy pierwszego stopnia (money laundering)

⁸ Ackermann, op. cit., s. 8.

⁹ S. Vogt, *Bekämpfung der Geldwäsche und neue Formen der Gewinnabschöpfung*, „Deutsches Polizeiblatt”, nr 5/1993, s. 25. Porównaj także L. Schuster, *Die Verantwortung der Banken bei der Geldwäsche*, *Eichstätter Hochschulreden*, t. 92, Regensburg 1994, s. 8.

¹⁰ Bernasconi – jeden z najlepszych znawców przestępczości zorganizowanej i międzynarodowej przestępczości gospodarczej – rozumie pod pojęciem, offshore-banking system bankowy w jednym z krajów będących, zarówno rajem podatkowym, jak i rajem karnym; w którym istnieją szcztakowe regulacje karne – materialne i procesowe – dążące do penalizacji prania pieniędzy i efektywnego ścigania sprawców tego przestępstwa, lub brak takich regulacji. P. Bernasconi, C. Müller, *Revision und Wirtschaftskriminalität, Untersuchung anhand von Gerichtsurlteilen mit Wirtschaftsstraffällen*, w: *Schriftenreihe der Treuhänder-Kammer Zürich*, t. 90, Zürich 1990, s. 32 - 33.

¹¹ P. Bernasconi, *Finanzunterwelt, Gegen Wirtschaftskriminalität und organisiertes Verbrechen*, Zürich u.a. 1988, s. 29 i n. oraz tenże, *Schweizerische Erfahrungen bei der Untersuchung und strafrechtlichen Erfassung der Geldwäscherei, w: Macht sich Kriminalität bezahlt? Aufspüren und Abschöpfen von Verbrechensgewinnen*, BKA-Vortragsreihe, t. 32, Wiesbaden 1987, s. 170 i n. W pracy tej występuje rozróżnienie pomiędzy: money laundering a recycling. Pod pojęciem „money laundering” autor rozumie krótkoterminowe interesy pieniężne, które pozwalają wartości majątkowe nieprawnie osiągniętego pochodzenia (czy takiego przeznaczenia) przekształcić w możliwie krótkim czasie. Natomiast recycling stanowią operacje średnioterminowe i długoterminowe, których celem jest, wprowadzenie wypranych wartości majątkowych powtórnie do legalnego obiegu gospodarczego. R. Forthauer, *Geldwäscherei de lege lata et ferenda*, München 1992, s. 9 i n., rozróżnia w procesie prania pieniędzy: wyczerzenie (Weißwaschen) i recycling. Zdaniem C. Müller, *Geldwäscherei, Motive-Formen-Abwehr, Eine betriebswirtschaftliche Analyse*, Zürich 1992, s. 100, używanie pojęcia „money laundering” dla operacji krótkoterminowych, a „recycling” dla operacji średnioterminowych i długoterminowych prowadzi do błędnego rozumowania, gdyż wszystkie trzy (krótkoterminowe, średnioterminowe i długoterminowe) operacje stanowią fazy mające na celu pranie pieniędzy (money laundering) i służące jednemu celowi – recycling.

i pranie pieniędzy drugiego stopnia (recycling). Pranie pieniędzy pierwszego stopnia dotyczy prania bezpośrednich dochodów przestępczych; natomiast pranie pieniędzy drugiego stopnia – pranie już wcześniej „przepranych” wartości. U Walthera¹² przy międzynarodowym praniu pieniędzy przesunięciem wartości majątkowych (transfer of assets) przeciwstawiana jest przynosząca zyski inwestycja (deployment of assets)¹³. Jeszcze inaczej prezentują je materiały U.S. Customs Service¹⁴, The White House oraz OCC¹⁵, w których jest mowa o trzyfazowym modelu (placement-layering-integration). Pod „placement” rozumie się wprowadzenie wartości majątkowych na legalny rynek finansowy, jak np. szmugiel z kraju, przemieszanie z legalnie nabytymi środkami czy przez obejście obowiązków identyfikacji i mel-dowania. Layering polega na wielokrotnych transferach i wielokrotnych transakcjach. Przynoszące zyski lokaty na legalnym rynku stanowią fazę „integration”¹⁶.

2. Pranie pieniędzy jako model cyklowy

Niektóre amerykańskie modele prania pieniędzy przedstawiają je jako fenomen cyklowy. Dochody z czynów karalnych poprzedzających pranie pieniędzy (illicit activity) wprowadzane są na rynek i tam przemieszczane (placement, layering), następnie ponownie zainwestowane albo bezpośrednio w dalsze czyny karalne (illicit activity), lub pośrednio przez legalne inwestycje (integration)¹⁷.

Amerykański model cyklowy jest bardzo podobny do dziesięciofazowego modelu Zünda¹⁸. W tymże modelu został przedstawiony pełen cykl procesu prania pieniędzy na przykładzie obiegu wody w przyrodzie¹⁹. Kryminologicznie ujmując, można opisać ten obieg regułą działań mających na celu pranie pieniędzy dokonywane przez zorganizowaną przestępczość. Jednakże, należy zwrócić uwagę, iż w najczęstszych przypadkach znane są tylko małe wycinki z całego cyklu, które ilustrują pranie pieniędzy przez (niezorganizowanych) pojedynczych sprawców. Pojedynczy przestępca majątkowy będzie tylko w bardzo wyjątkowych sytuacjach swoją zdobycz reinwestował w dalsze karalne czyny. W związku z powyższym, w konkretnym przypad-

¹² I. Walter, *The Economics of International Money Laundering*, w: *Int. Symp. on Money Laundering*, Miami 1989.

¹³ Ackermann, op. cit., s. 8.

¹⁴ US-amerykański urząd celny pełniący funkcję organu ścigania karnego, a podlegający pod Ministerstwo Finansów.

¹⁵ U.S. Office of Control of Currency – US-amerykański urząd zajmujący się kontrolą obrotu walutowego.

¹⁶ Szerzej Klippel, op. cit., s. 6 i n.; Hoyer, Klos, op. cit., s. 9 i n.; Müller, op. cit., s. 133 i n.; M. Pieth, *Zur Einführung, Geldwäscherei und ihre Bekämpfung in der Schweiz*, w: M. Pieth (wyd.), *Bekämpfung der Geldwäscherei – Modellfall Schweiz?*, Stuttgart 1992, s. 13 i n.

¹⁷ Hoyer, Klos, op. cit., s. 10.

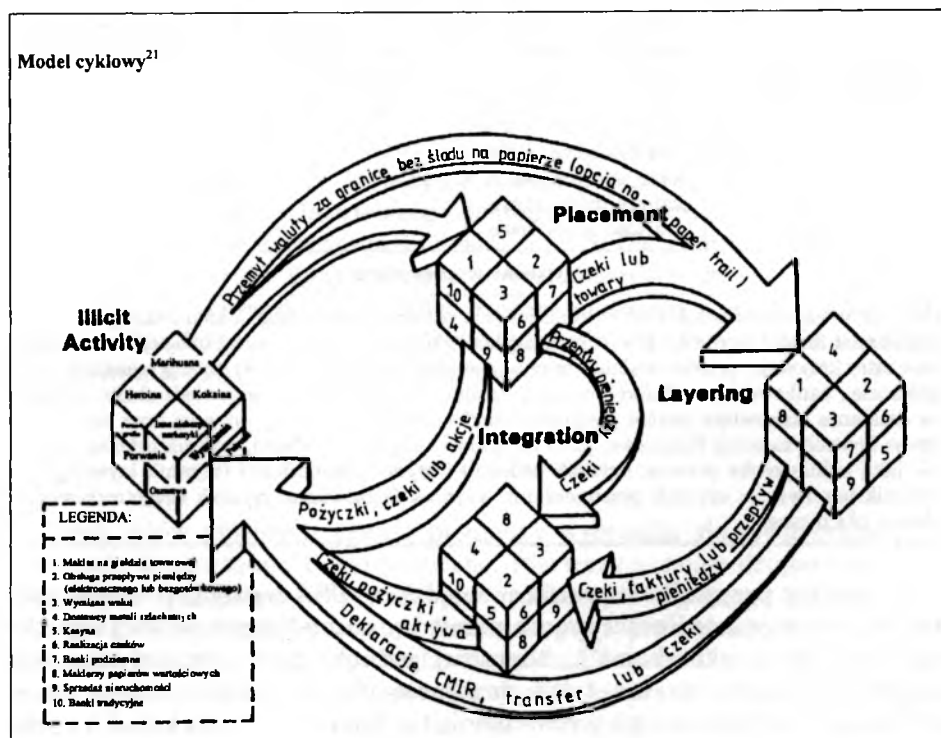
¹⁸ A. Zünd, *Geldwäscherei, Motive-Formen-Abwehr*, w: „Der Schweizer Treuhänder”, nr 9/1990, s. 403 i n.; Müller, op. cit., s. 101 i n.

¹⁹ 1) opad [dostęp do gotówki], 2) wsiąkanie [pierwsze czyszczenie], 3) tworzenie się wód gruntowych [gromadzenie się kapitału], 4) woda gruntowa w jeziorach/odpływ [sortowanie i transfer za granicę], 5) ponowne zbieranie się w jeziorach [sortowanie w celu legalizacji], 6) pompownia [wejście do legalnego świata finansów], 7) oczyszczalnia [drugie czyszczenie], 8) zasilanie/korzystanie [transfer i inwestycja], 9) wyparowanie [legalne wprowadzenie], 10) świeży opad [ponowny dostęp do gotówki z przestępcstwa].

ku może pranie pieniędzy nie zostać określone jako fenomen cyklowy. Wówczas, ten oto model cyklowy powinien zostać poddany modyfikacji, a jeżeli okoliczności faktyczne ją wyłączają, musi zostać przedstawiony według innego teoretycznego modelu²⁰.

3. Model celowy

Został opracowany przez Ackermanna teoretyczny model²², który uwidacznia cele prania pieniędzy (integracja, inwestycja, niepłacenie podatku oraz finansowanie dalszych czynów karalnych). Do urzeczywistnienia tych celów istnieją tylko całkowicie określone możliwości działania. Gdy koniecznym jest osiągnięcie określonych celów i jednocześnie wspieranie się przy ich realizacji określonymi możliwościami działania, to wtedy, piorący pieniądze jest zmuszony do korzystania z istniejących faktycznych jak i prawnych czynników je wspierających. Przy czynnikach wspierających chodzi

²⁰ Ackermann, op. cit., s. 10.

²¹ Źródło nie publikowany podręcznik „Bank Secrecy Act Materials” Federal Reserve System (1990), w: Ackermann op. cit., s. 9. Deklaracje (raporty) CMIR (*Reports of International Transportation of Currency or Monetary Instruments*) wypełniane przez osoby, które dokonują wwozu lub wywozu gotówki albo papierów wartościowych powyżej 10 000 dolarów do (lub z) US-amerykańskich instytucji finansowych.

²² Przedstawiony dalej model celowy opiera się na badaniach przeprowadzonych przez J.-B. Ackermanna, Zürich, przy współpracy z J. E. Prestonem, Phoenix, Arizona, a opublikowanych w: Ackermann, op. cit., s. 10 i n.

o te, które sprzyjają ukrywaniu wartości majątkowych. Najlepszym przykładem jest (obowiązująca w niektórych krajach) całkowita tajemnica bankowa. Pojedyncze metody są określone przez cele, możliwości działania i będące do dyspozycji czynniki je wspierające.

Z jednej strony za pomocą modelu celowego można łatwiej zrozumieć kompleks okoliczności dotyczących przestępstwa prania pieniędzy. Z drugiej strony dzięki temu modelowi będzie możliwa konkretyzacja generalnej klauzuli okoliczności dotyczących omawianego przestępstwa.

Model celowy ²³			
Cele prania pieniędzy			
Integracja: Zamiana (conversion), maskowanie (concealment)	Inwestycja	Obejście podatku, uchylanie się od pła- cenia podatku, oszustwo podatkowe	Finansowanie dalszych czynów karalnych
Możliwości działania			
Kraj, zagranica, raje karno-podatkowe (offshore-centra)	Przedsiębiorstwa pro- wadzące działalność wykorzystywaną do celów prania pieniędzy (front companies), inne przedsiębiorstwa, pier- wotne instrumenty lo- katowe, inne istotne wartości majątkowe	Nie składanie/fałszo- wanie deklaracji podatkowych	Finansowanie dal- szych czynów karal- nych, korupcja
Czynniki wspierające			
Czynnik internacjonalizacji rynków finansowych, postępu technicznego i komunikacyjnego (international factor); czynnik niewystarczającej kontroli rynku finansowego i ubogiej koordynacji wewnątrz krajowego przeciwdziałania praniu pieniędzy, czynnik ochronnej funkcji tajemnicy adwokackiej, bankowej i podatkowej; czynnik ograniczonej (lub żadnej) odpowiedzialności karnej za działania stanowiące pranie pieniędzy, międzynarodowej pomocy prawnej oraz mechanizmów kontroli zarówno finansowej jak i podatkowej (czynnik offshore); czynnik osłonnej funkcji, jaką pełnią osoby prawne; czynnik podziału i czynnik łańcuchowy (czynnik layering); czynnik przerwania; czynnik przemieszania; czynnik fałszowania; czynnik bezgotówkowego obrotu płatniczego			

Z analizy przypadków prania pieniędzy w USA wynika, iż model celowy dotyczy w szczególności prania pieniędzy pochodzących ze zorganizowanego handlu narkotykami²⁴. Niemniej jednak, przy opracowaniu tego modelu uwzględniono nie tylko znaczenie obecnie podstawowego czynu karalnego poprzedzającego pranie pieniędzy (pierwotny czyn karalny), mianowicie: pranie pieniędzy pochodzących z produkcji i handlu środkami odurzającymi, ale również: wszystkie dzisiaj znane mechanizmy prania pieniędzy z innych pierwotnych czynów karalnych. Przedłożony poniżej model Ackermanna wychodzi ponad przedstawianie pojedynczych technik

²³ Ackermann, op. cit., s. 11.

²⁴ Podobnie zresztą jak tryfazowy model prania pieniędzy (placement-layering-integration).

prania pieniędzy i ujmuje pranie pieniędzy w szeroko rozumianym powiązaniu z polityką finansową zorganizowanej przestępczości, która to jest często porównywana z każdym międzynarodowym przedsiębiorstwem²⁵.

4. Cele prania pieniędzy

Przy analizie modelu celowego wyszczególnia się następujące cele procesu prania pieniędzy: cele główne, cele drugorzędne i cele poboczne. Od nich oddziela się cele piorącego pieniądze; osobiste wzbogacenie stanowi częstokroć jego cel główny.

4.1. Cele główne

Model celowy prania pieniędzy Ackermanna wyróżnia dwa cele główne, będące jednocześnie celami końcowymi²⁶. Po pierwsze chodzi o uniemożliwienie konfiskaty przez organy ścigania karnego i tym samym o kamuflaż wartości majątkowych z powodu ich przestępczego pochodzenia. Po drugie chodzi o posiadanie stałej i prostej możliwości ingerencji w stosunku do pranych wartości majątkowych. Bezuzytecznym działaniem pracza jest kamuflaż, w sytuacji, gdy nie może dowolnie korzystać z tychże środków czy inwestować ich. Jednakże łatwiejszy dostęp pracza do pranych pieniędzy nie może prowadzić do łatwiejszego dostępu organów (ścigania lub skarbowych), czy instytucji finansowych (zobowiązanych do identyfikacji podmiotów dokonujących operacji finansowych i do meldowania o takich podejrzanych operacjach) do ukrywanych środków. Piorący pieniądze dąży do ulokowania ich na rynku finansowym, na którym zatajenie ich pochodzenia i łatwość dysponowania nimi będą zoptymalizowane.

4.2. Cele drugorzędne

Obok celów głównych prania pieniędzy wymienia się towarzyszące im różne cele drugorzędne i cele poboczne. Pierwszy z celów drugorzędnych – integracja – polega na wprowadzeniu środków do legalnego lub do nielegalnego (podziemnego) systemu finansowego i przemieszczaniu ich tak długo, aż ich przestępcze pochodzenie zostanie zamaskowane. Integrację można ująć w zależności od poprzedzającego ją przestępstwa jako proces jedno- lub dwufazowy. Rozróżnia się fazę zamiany (conversion) i fazę maskowania (concealment). W fazie conversion zamiarem piorącego pieniądze jest zamiana wartości na zgodne rynkowo nośniki wartości, aby te z kolei

²⁵ Müller, op. cit., s. 41 i n., przedstawia zorganizowaną przestępczość jako przedsiębiorstwo w znaczeniu ekonomicznym. Bezpornie najlepszą europejską pracą ujmującą pranie pieniędzy w aspekcie makro- i mikroekonomicznym jest, D. Masciandaro, *Branche e riciclaggio, Analisi economica e regolamentazione*, Milano 1994, na której badania powołuje się Werner, op. cit.

²⁶ Wg M. Sindona, w: *President's Commission on Organized Crime, Hearing and Reports*, op. cit., s. 7, celem głównym prania pieniędzy jest zamiana „brudnych” pieniędzy na „czyste” pieniądze.

wprowadzić na legalny rynek finansowy. Po ulokowaniu tych wartości na rynku finansowym, następuje faza concealment, w której przestępcze pochodzenie środków zostaje zamaskowane (zakamuflowane). Przy drugim celu – inwestycji – stoją na pierwszym planie (dla piorącego pieniądze) lokaty przynoszące zyski. Gdy piorący pieniądze zgromadził już pewne rezerwy finansowe, spróbuje nabyć część legalnej gospodarki. Zwykle dochodzi do tego, w sposób niebudzący podejrzeń, gdy umieszczane środki uchodzą za opodatkowane lub, gdy urzędy podatkowe ich nieopodatkowania nie mogą udowodnić. Jeżeli piorącemu pieniądze udało się całkowicie uniknąć opodatkowania swoich przestępczych dochodów, nastąpił cel trzeci – obejście podatku. Obok inwestycji nielegalnie osiągniętych zysków na legalnym rynku finansowym, istnieje potrzeba finansowania nowych przestępstw – co stanowi cel czwarty i ostatni, aby środki te wykorzystać do finansowania dalszych nielegalnych działań. Tenże cel jest często ścigany obocznie w stosunku do samego przestępstwa prania pieniędzy.

4.3. Cele poboczne

Celem pobocznym prania pieniędzy jest zapobieżenie skazaniu sprawcy czynu karalnego poprzedzającego pranie pieniędzy (sprawcy zakamuflowanego); takim poprzedzającym pranie pieniędzy czynem karalnym może być np. produkcja i handel środkami odurzającymi. To zostanie osiągnięte przez przerwanie lub zamaskowanie tzw. paper trail – śladu w dokumentacji – w instytucjach finansowych; zobowiązanych do rejestrowania transakcji w nich odbywających się i do meldowania organom ścigania transakcji w stosunku, do których istnieje podejrzenie, iż zostały wykonane w celu prania pieniędzy²⁷.

5. Czynniki wspierające pranie pieniędzy

Pracznik zostaje wspierany w swoich działaniach przez określone czynniki; po to, aby przedstawione wyżej cele prania pieniędzy osiągnąć tak szybko i bezpiecznie, jak to jest możliwe. Tych czynników – które pokrywają się częściowo w swoich zakresach – nie można jasno zdefiniować, gdyż są to bardziej czynniki faktyczne i prawnie chronione obszary, które pracznik wykorzystuje do swoich zamiarów. Czynniki te stanowią częstokroć ważne faktery ułatwiające i jednocześnie przyspieszające przebieg procesu, jakim

²⁷ Co do paper trail – śladu w dokumentacji – jaki zostawiają po sobie dokonywane transakcje na rynku finansowym, który to ślad pojawia się w fazie placement, a może zostać przerwany lub zamaskowany dopiero w fazie layering, B. Großwieser, *Der Geldwäschestratbestand § 261 StGB*, Passau 1998, s. 25 - 26. Moim zdaniem system bankowy jest „piętą Achillesową” zorganizowanej przestępczości, gdyż tam następuje pierwszy kontakt pranych pieniędzy z legalnym obiegiem finansowym, w którym to pojawia się paper trail, pozwalający na zidentyfikowanie wpłacającego. Wg P. Bernasconiego, *Finanzunterwelt*, op. cit., s. 27 i n., „piętą Achillesową” zorganizowanej przestępczości jest ilość pranych pieniędzy. Podobnie tenże, w: „Der Spiegel”, nr 19/1988, *Wir müssen noch viel über Gauner lernen, Gespräch*, s. 117 oraz *Schweizerische Erfahrungen*, op. cit., s. 173. Dalej, co do wykorzystywania instytucji finansowych w procesie prania pieniędzy *President's Commission on Organized Crime Hearing and Reports*, op. cit., s. 29 i n.

jest niewątpliwie pranie pieniędzy. To właśnie one odgrywają jako „warunki ramowe” (prawne, gospodarcze i kulturalne) podobną rolę jak gospodarcze czynniki miarodajne dla lokalizacji legalnej gospodarki. Pranie pieniędzy można tylko tam zwalczyć i mu zapobiec, gdzie powiedzie się skuteczność tych faktorów zmniejszyć i/lub podwyższyć ich koszty i ryzyko im towarzyszące²⁸. Jako czynniki wspierające pranie pieniędzy wymienia się:

- a) *czynnik internacjonalizacji rynków finansowych, czynnik postępu technicznego i komunikacyjnego (international factor);*
- b) *czynnik niewystarczającej kontroli rynku finansowego i ubogiej koordynacji wewnątrz krajowego przeciwdziałania praniu pieniędzy;*
- c) *czynnik ochronnej funkcji tajemnicy adwokackiej, bankowej i podatkowej.*

Decydujący czynnik miarodajny dla lokalizacji przy wyborze „salonu” piorącego pieniądze stanowi rodzaj i zakres tajemnicy bankowej. Absolutna tajemnica bankowa połączona z brakiem obowiązków identyfikacyjnych i meldunkowych ułatwia piorącemu pieniądze w znaczny sposób jego poczynania, nieznaczna ochrona tajemnicy działa utrudniająco. Obok tajemnicy bankowej odgrywa dużą rolę tajemnica adwokacka i podatkowa. Ważnym jest również, czy i jak, uregulowano koordynację i wymianę danych pomiędzy organami ścigania karnego, a organami poboru podatkowego;

- d) *czynnik ograniczonej (lub żadnej) odpowiedzialności karnej za działania stanowiące pranie pieniędzy, międzynarodowej pomocy prawnej oraz mechanizmów kontroli zarówno finansowej jak i podatkowej (czynnik offshore)²⁹.*

Czynnik offshore zawiera wszystkie wyznaczniki charakteryzujące właściwości rajów karno-podatkowych (offshore-centra) takich jak: Wyspy Bahama czy Wyspy Karaibskie, jak i Lichtenstein. Szczególne znaczenie wśród nich odgrywa: łatwość powołania do życia osób prawnych; wolny obrót dewizowy; znikome obowiązki prowadzenia ksiąg handlowych; ścisła ochrona tajemnicy (adwokackiej, bankowej, podatkowej); odmowa międzynarodowej pomocy prawnej czy korupcja;

- e) *czynnik osłonnej funkcji, jaką pełnią osoby prawne.*

Osoby prawne w formie spółek kapitałowych wykorzystuje się często do maskowania prawdziwych mocodawców (dokonujących faktycznie operacje finansowe) i na ich miejsce wprowadza się tzw. figurantów (mogą to być zarówno osoby fizyczne jak i osoby prawne). Przy tym czynnikiem wspierającym istotną rolę odgrywają następujące podczynniki: koszty założenia osób prawnych, prawne i faktyczne (urzędowe) przeszkody przy ich zakładaniu oraz takie mechanizmy ich kontroli, jak przede wszystkim obowiązek (lub jego brak) publikacji bilansów spółki oraz obowiązek prowadzenia ksiąg handlowych;

- f) *czynnik podziału i czynnik łańcuchowy (czynnik layering).*

Pierwszy z czynników polega na podziale wpłat określonych sum pieniężnych, jak i różnych miejsc dokonywania operacji, oraz różnych osób (spółek) je dokonujących bez wzbudzenia podejrzeń u biorących udział

²⁸ Werner, op. cit., s. 51 i n.

²⁹ E. Diefenbacher, *Die Off shore-Bankenplätze*, w: Friedrich-Ebert-Stiftung, op. cit., s. 39 i n.

w tych transakcjach instytucjach finansowych. Celem powyższych transakcji jest obejście obowiązków indentyfikacyjnych i meldunkowych.

Drugi z czynników – powiązany z czynnikiem podziału – ułatwia czynności, przy których ta sama wartość majątkowa podlega wielokrotnemu następującemu po sobie przemieszczaniu (przez różne spółki, kraje, konta bankowe czy za pośrednictwem wielu figurantów). Czynniki ten nazywa się czynnikiem layering, gdyż ma szczególne znaczenie dla fazy maskowanie (concealment, layering) przestępczego pochodzenia źródła pieniędzy;

g) czynnik przerwania.

W fazie integracji (szczególnie w fazie concealment) zamierza się przezwąć paper trail m.in. przez zakup papierów wartościowych na okaziciela w jednym banku i ich późniejszą sprzedaż w innym. Czynniki przerwania śladu w dokumentacji instytucji finansowych daje nieograniczone możliwości przeprowadzania operacji finansowych, w których pozostają nierozpoznawalne (i przez to nieuchwytnie) osoby je przeprowadzające;

h) czynnik przemieszczania.

Połączenie legalnych wartości majątkowych z osiągniętymi na drodze przestępczej uniemożliwia organom ścigania przypisanie pochodzenia wartości majątkowych z określonych czynów karalnych. Przez takie działanie piorącego pieniądze można zapobiec ewentualnej konfiskacie wartości majątkowych, nawet w przypadku wykrycia samego przestępstwa prania pieniędzy;

i) czynnik fałszowania.

Fałszowanie zaświadczeń, dokumentów, świadectw i rachunków ułatwia zarówno przemieszczanie legalnych jak i nielegalnych nośników wartości majątkowych, jak również unikanie podatku oraz obejście obowiązków identyfikacyjnych i meldunkowych. Czynniki fałszowania można stwierdzić najczęściej dopiero podczas kontroli: dokumentów, bilansów, księgowości etc.;

j) czynnik bezgotówkowego obrotu płatniczego.

Im mniej transakcji odbywa się gotówkowo³⁰, tym bardziej zauważalne stają się one dla instytucji finansowych i organów ścigania karnego oraz kontroli podatkowej. Nielegalna sprzedaż narkotyków, zarówno wcześniej jak i obecnie, odbywa się w większości przypadków za pośrednictwem gotówki. Tenże faktor podwyższa ryzyko wykrycia prania pieniędzy przy ciągle zmniejszającym się legalnym gotówkowym obrocie płatniczym.

Z drugiej strony postęp techniczny prowadzi do automatyzacji interesów gotówkowych. Zwyczajne „maszyny liczące” wspomagają piorącego pieniądze; wpłacone środki można natychmiast podjąć, a nowoczesne bankomaty, automaty wymiany walut, a także automaty, które małe nominały pieniężne zamieniają anonimowo na większe, stanowią nową przeszkodę w zwalczaniu zjawiska prania pieniędzy. Umożliwiają one piorącym pieniądze obrót płatniczy oraz przedsięwzięcie licznych transakcji bez – jak to wcześniej miało miejsce – konieczności podróżowania po świecie z pieniędzmi zapakowanymi w walizce.

³⁰ W USA odbywa się za pośrednictwem gotówki mniej niż 0,4% wszystkich transakcji, T. Flatten, *Zur Strafbarkeit von Bankangestellten bei der Geldwäsche*, Heidelberg 1996, s. 5.

III. PRANIE (LAUNDERING), A UKRYWANIE (HIDING)

Aby ukryć nielegalnie uzyskane wartości majątkowe przed organami ścigania, wystarczyłoby dostarczyć wartości do zakamuflowanego miejsca. Jednakże, każdemu legalnie działającemu przedsiębiorstwu, a także zorganizowanej przestępczości, chodzi głównie o to, żeby osiągnięte środki ponownie zainwestować. Z tego powodu, jak również z powodu grożącego niebezpieczeństwa zaginięcia (w czasie, gdy przestępca lub zorganizowana przestępczość posiada wysokie sumy w gotowce), nie dziwi, że są trzymane w zakamuflowanych miejscach stosunkowo małe sumy z legalnie, czy nielegalnie działającego rynku finansowego. Chcąc w pełni zabezpieczyć środki oraz pozbyć się powiązania z ich przestępczym źródłem, aby móc je dalej inwestować (inwestycja, recycling), przestępca musi ich pochodzenie zamaskować podczas dalszego procesu prania pieniędzy (laundering, concealing). Nie wystarczy, gdy trzyma on wartości majątkowe na koncie, w ukryciu (hiding). W tym celu zmuszony jest do wielokrotnego przemieszczania wartości na rynku finansowym.

Wysuwa się w literaturze postulat³¹, aby nie każde działanie, które samo w sobie zmierza do trzymania w ukryciu wartości majątkowych, zostało oceniane jako przestępstwo prania pieniędzy. Z drugiej strony różniczenie na laundering i hiding służy także odgraniczeniu podatkowej ucieczki kapitału (jaka odbywa się pomiędzy krajami o wysokich obciążeniach fiskalnych, a krajami o niskich obciążeniach fiskalnych), od przemieszczania na rynku finansowym wartości przestępczego pochodzenia, które to ostatnio występują często w formie krótkoterminowej inwestycji.

IV. OSOBA PIORĄCA PIENIĄDZE, CZYLI PRACZ

Według obecnego stanu wiedzy nie można w pełni scharakteryzować pracza. Można jedynie z pewnością stwierdzić, iż jest to osoba odznaczająca się często wysoką inteligencją i działająca na polu międzynarodowym. Praczem był młody nauczyciel z Kalifornii, który żył bardzo skromnie, a jednocześnie wymieniał wysokie sumy gotówki w małych banknotach na większe³². Praczem był także założyciel i prezydent Caribbean Federal Savings Bank³³. W pełni wyczerpująca definicja ustawowa osoby piorającej pieniądze jest niemożliwa. Pomimo, że nie można zdefiniować w pełni pojęcia „osoba piorąca”, to można jednak wyróżnić trzy grupy praczy³⁴. Do pierwszej grupy należą sami przestępcy. Do drugiej zaliczamy te osoby, które znajdują się w bliskich stosunkach z przestępcą albo z organizacją przestępczą. Dotyczy to zarówno członków organizacji przestępczych działających wyłącznie jako kurierzy pieniędzy, jak i skorumpowanych bankierów czy zaufanych prawników sprawców (lub organizacji przestępczej).

³¹ Ackermann, op. cit., s. 35.

³² U.S. v. Hoyland, w: Ackermann, op. cit., s. 70.

³³ U.S. v. Penagaricano-Soler, w: Ackermann, op. cit., s. 70.

³⁴ Ackermann, op. cit., s. 71 - 72.

Trzecia grupa składa się z osób, które nadużywają (świadomie lub nieświadomie) swojej legalnie prowadzonej działalności usługowej do prania pieniędzy. Są to całkowicie legalnie pracujący bankierzy, adwokaci, powiernicy (zarządzający cudzym mieniem we własnym imieniu, lecz na cudzy rachunek), czy kurierzy pieniędzy w jednej z działających w szarej strefie firm z tzw. ucieczką kapitału.

V. ZNACZENIE BADAŃ NAD FORMAMI ZJAWISKOWYMI PRANIA PIENIĘDZY

Wnikliwe badania w zakresie fenomenologii i form zjawiskowych prania pieniędzy wydają się z trzech powodów szczególnie ważne. Po pierwsze, obok przeciwdziałania praniu pieniędzy w zakresie prawa karnego, powinny nastąpić rokujące sukcesy, kompleksowe i skoordynowane przeciwdziałania temu zjawisku również spoza prawa karnego. Przedstawienie form zjawiskowych (rozumianych jako modele prania pieniędzy i techniki prania pieniędzy) wskaże, gdzie takie przeciwdziałania mogłyby wystąpić z najlepszym skutkiem. Z drugiej strony istnieje potrzeba możliwie wyczerpującego (zawierającego wszystkie formy zjawiskowe) i precyzyjnego ujęcia przy reakcjach prawno-karnych czynu karalnego – prania pieniędzy. Tylko tak będzie możliwe ujęcie różnorodnych form zjawiskowych i pogodzenie tego z prawno-materiałną zasadą legalności. Ostatecznie żąda się jasnego prawnego sformułowania, które pokaże obywatelom, co jest karalne i pozwoli im ustrzec się przed niesłusznym ściganiem karnym. Wyczerpująco ujęty, mający wyraźne granice czyn karalny, wymaga położenia szczególnego nacisku na prawną analizę szeroko zakrojonego przedstawienia form zjawiskowych. Ponadto badanie form zjawiskowych wymaga wyjaśnienia mechanizmów i finansowo-technicznych procesów prania pieniędzy. Tylko w pełni kompleksowe zbadanie form, w jakich może wystąpić zjawisko prania pieniędzy, sprawi, iż adresaci norm wykażą troskliwość wskazując organom ścigania i sądom ciąg podejrzanych punktów zaczepienia³⁵.

MONEY LAUNDERING – FORMS AND SOCIAL MENACES

S u m m a r y

In the beginning of his article the Author discusses acts that necessarily must precede the money laundering, i.e. a so-called illicit activity of primary nature. For instance, these acts are: illicit production of drugs and next trading them, illegal gambling, white slave trade, living on the earnings of a prostitute and giving her protection, illegal immigration, trading of radioactive materials or of weapons, etc., briefly – all acts committed in order to acquire dirty sums of money. Then the most popular models of action are presented by the Author. In a phase model three

³⁵ Porównaj także Ackermann, op. cit., s. 4 - 5.

fundamental phases are specified: the first phase is a placement, i.e. a change of cash into so-called electronic money or other financial values with involvement of banks, money exchange points, etc.; the second phase is a layering which consists in concealing illegal origin of such financial values through offshore or underground banking, international money transfer, fictitious companies, etc.; the third phase is an integration – i.e. the introduction of laundered money into legal economic circulation through investments, purchasing of securities, etc.

Next the Author discusses other theories, e.g. American „cycle model” or theoretical task model by Ackermann. The latter focuses on following points: 1) aims of money laundering: conversion and concealment; 2) possibilities of acting: off-shore centers, fraudulent companies, corruption; 3) factors of assistant character: international factor, offshore factor, layering factor, factor of cashless payments system, etc.

Final part of the article is devoted by the Author to the laundering itself and hiding of this process as well as to persons occupied with this job, i.e. the „laundry men”.